

giju, crkvena orijentacija Češke, Ugarske i Poljske bila je na kraju tog razdoblja latinska. Razvoj institucionalne crkvene arhitekture u svakom od ta tri područja kretao se različitom brzinom, posebice u vezi s osnivanjem nadbiskupija. U Češkoj je tek u 14. stoljeću osnovana nadbiskupija u Pragu, dok su Ugarska i Poljska svaka imale po jednu nadbiskupiju već vrlo rano u 11. stoljeću.

Posljednje od sedam poglavlja posvećeno je objašnjavanju kako se 13. stoljeće razlikuje od onih koji su mu prethodili. Autori dokazuju da je "radikalna transformacija od kraja 12. stoljeća značila da je, u mnogim aspektima, postojao diskontinuitet između ... 11. i 12. i 13. stoljeća" (408). Kao primjere oni bilježe tatarsku provalu, sukob između vladara i plemstva, dotok useljenika njemačkog jezika u regiju te pojačanu upotrebu pisanih pravnih dokumenata.

Vrlo je malo toga što se može kritizirati u ovoj izvrsnoj knjizi. Uzevši u obzir da je zamišljena kao udžbenik, može se čuditi kako je bilo mudro ostaviti latinske citate u originalu. Nije baš vjerojatno da će ih studenti razumjeti. Štoviše, dok je svako poglavlje dobro i jasno započeto, mogli su im biti dodani i jasni zaključni tekstovi na njihovim krajevima kako bi se privukla veća pozornost na najvažnije i interesantne komparativne točke. To su, ipak, vrlo nevažni prigovori i ne bi trebali umanjiti postignuća autora. Radi se o knjizi od velike važnosti za sve one koji žele razumjeti Srednju Europu, i zapravo Europu kao cjelinu, u ranom i razvijenom srednjem vijeku.

Christopher Nicholson

Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2013., 222 str.

Tijekom srednjeg vijeka vodeću ulogu u političkom, društvenom i kulturnom životu Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva, kao i u ostatku Europe, imalo je plemstvo. Bez obzira na važnost tog društvenog sloja za funkcioniranje države, povijest pojedinih plemićkih rodova koji su imali posjede i živjeli na današnjem prostoru Hrvatske nije dovoljno obrađena unutar hrvatske historiografije, a posebice kada je riječ o Slavoniji. Premda je ranije bavljenje prošlosti neke od plemićkih obitelji imalo funkcionalnu ulogu kako bi se dokazalo nečije uzvišeno podrijetlo te se na taj fenomen gledalo kao na praktično dokazivanje pripadnosti nekoj plemenitoj obitelji radi stjecanja ugleda i moći, tek u novije vrijeme pojavila se inicijativa među hrvatskim medievistima za ozbiljnim, kritičkim bavljenjem ovakvim temama kroz radove Tomislava Raukara, Damira Karbića, Marije Karbić, Zrinke Nikolić Jakus, Hrvoja Kekeza i drugih. Jedan od važnih doprinosa ovoj problematici nedvojbeno je i nedavno iz tiska izišla knjiga *Plemićki rod Borića bana* već spomenute Marije Karbić. Ovom djelu prethodila je autoričina doktorska disertacija *Rod Borića Bana. Primjer plemićkog roda u srednjovjekovnoj Požeškoj županiji* te nekoliko znanstvenih članaka u kojima se bavila prošlošću roda iz različitih aspekta. Cjelokupan trud i rad o ovoj temi rezultirao je izdavanjem spomenute knjige.

Usredotočivši se na probleme vezane za rod Borića bana, autorica je pratila i vrednovala radove stranih, mahom njemačkih, talijanskih, engleskih, poljskih i mađarskih povjesničara, vršeći tako komparativnu analizu razvoja plemićkih rodova unutar Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Stoga je ovo djelo svojom važnošću prešlo granice nacionalne historiografije i postalo značajno za istraživanje razvoja društvenih struktura srednjeg vijeka u čitavoj Srednjoj Europi. Rađeci na objavljenom, ali isto tako i neobjavljenom povijesnoj građi, na čemu se temelji još jedan doprinos njenoga djela znanosti, istraživala je strukturu roda, odnose među njegovim članovima, funkcije i način djelovanja njegovih pripadnika, sustav nasljeđivanja, posjedovanje imovine, prihvaćajući pri tome dosege i drugih znanosti kao što su arheologija i povijest umjetnosti.

Rad obuhvaća razdoblje od prvog spomena bana Borića u vrelima tijekom 12. stoljeća do pada Slavonije pod osmanlijsku vlast, što je uzrokovalo gubljenje zemljišnih posjeda i prese-

ljenje u sigurnije dijelove kraljevstva pripadnika Borićevog roda. Uvodni dio knjige (11-34) podijeljen je na dva odjeljka; prvi govori o izvornoj građi relevantnoj za temu (11-17), a drugi o historiografskim dosezima vezanima uz istraživanje plemstva (17-34). U prvom odjeljku autorica govori o građi kojom se služila u istraživanju. To je prvenstveno diplomatska građa, dijelom objavljena u više zbirki izvora, a dijelom neobjavljena, koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, Arhivu HAZU u Zagrebu i Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti. Autorica se, uz to, koristila i narativnim vrelima, premda u manjoj mjeri, s obzirom na oskudnost informacija o Borićima u tom tipu izvora. U drugom odjeljku Uvoda Karbić je dala pregled relevantne, što strane, što domaće, literature o postavljenoj temi.

Priču o povijesti ovoga roda, logičnim slijedom, autorica započinje s rodonačelnikom banom Borićem (*Povijest plemićkog roda Borića bana od pojave u izvorima do pada Slavonije pod osmanlijsku vlast*, 35-68). S obzirom na šturost informacija o njemu u izvorima te često po sjećanju navedenim podacima koje su zabilježili njegovi suvremenici, što moramo uzimati s oprezom, u domaćoj historiografiji postoji prijepor oko njegova podrijetla. Marija Karbić priklanja se struji povjesničara koji zastupaju tezu da je ban potjecao s prostora Požeške županije. To uvjerljivo opravdava činjenicom da njegovi potomci, vršitelji visokih dužnosti u lokalnom kontekstu, o kojima vrela više svjedoče u kasnijim razdobljima, svoje posjede imaju većinom u srednjovjekovnoj Požeškoj županiji te nekolicinu u susjednoj Vukovskoj. Osim toga, njegovi se rođaci ne spominju nigdje u doticaju s baštinjenjem nekog posjeda izvan spomenutog prostora. S druge pak strane, Borića smatra vazalom ugarskog kralja, suprotstavljajući se tvrdnjama Nade Klaić i njenih istomišljenika, koji smatraju da je rečena osoba bila neovisni vladar Bosne. Karbić svoju tezu jednostavno brani činjenicom da je Borić oslovljavan titulom *ban* koja automatski u svom značenju podrazumijeva podložnost te ističe, poput Vladimira Čorovića, bizantsku titulu *egzarh*, čiji je Borić također bio nositelj, kao oznaku sudske vlasti. Nadalje paralelno prikazuje uspon pripadnika roda Borića bana na društvenoj ljestvici i nakon podjele roda na tri obitelji, Berislaviće Grabarske, Desseffye Cerničke i Podvrške.

Autorica je u velikom obimu uspjela rekonstruirati genealogiju i strukturu plemićkog roda Borića bana (*Struktura plemićkog roda i njegovo funkcioniranje*, 69-116), premda i sama navodi da "postoje mnoge praznine koje ne možemo ispuniti" zbog šutnje poznatih nam vrela o tom problemu, posebice kada je riječ o najdaljoj prošlosti rečenoga roda. Informacija za kasnija razdoblja ima mnogo više, što je Mariji Karbić omogućilo da pomnije istraži dijeljenje roda na tri grane tijekom 14., odnosno početkom 15. stoljeća. U prvom dijelu bavila se rodom kao cjelinom, a potom je, dolaskom do faze u kojoj se izdvajaju pojedine grane, obrađivala svaku granu ponaosob radi lakšeg praćenja njihova razvoja. U tom pogledu sastavni je dio knjige grafički prikaz rodoslovlja Borića bana, koji se nalazi na kraju kao prilog umetnut u džep postavljen na stražnjoj strani korica. Osim samom strukturom, Karbić se ovdje bavila i terminologijom korištenom prilikom označavanja roda u ispravama, a spoznaje koje je iznijela mogu biti od koristi prilikom daljnjih istraživanja, kako ovoga roda, tako i ostalih plemićkih rodova s prostora Požeške županije, ali i šire.

Prilikom analize strukture roda Borića bana nije izostavljeno ni pitanje o položaju žena, što u velikoj mjeri označava važan iskorak unutar hrvatske historiografije, koja se ovim pitanjem bavila isključivo u svijetlu pravne povijesti kada je riječ o prostoru savsko-dravskog međurječja u srednjem vijeku. Analizirajući prvenstveno *Tripartitum* i uspoređujući ga s poznatom nam situacijom unutar roda, autorica je pokušala ustanoviti koja je bila uloga žena u funkcioniranju roda te postoje li odstupanja u praksi od zakonskih odredbi, došavši tako do zaključka da je nasljedno pravo žena bilo manje ograničeno nego što bismo to mogli očekivati prema zakonskim odredbama, koje su njihovo nasljedno pravo ograničavale radi očuvanja interesa roda u smislu posjedovanja zemlje, koja je tijekom srednjega vijeka, a i nadalje, ostala mjerilo bogatstva. S druge strane, postoje i primjeri u kojima su žene obavljale važne duž-

nosti koje su dokazivale samostalnost pripadnica roda Borića bana, no pri tome važnu je ulogu igralo njihovo bogatstvo doneseno u bračnu zajednicu te utjecajno podrijetlo i prije sklapanja braka. Nadalje, u ovom dijelu knjige nisu zanemarene niti strategije sklapanja braka, koje je autorica pokušala promatrati u odnosu na položaj roda unutar društva u određenom periodu. To je, na primjer, izbor supruga Franje, sina Ivana Berislavića Grabarskog, prilikom sklapanja njegova tri braka bio s jedne strane odraz njegova položaja u društvu, a s druge sredstvo koje je pomoglo njegov daljnji uspon.

Kako bi istražila veze unutar roda Borića Bana, Karbić je pokušala rekonstruirati sustav davanja imena muškoj djeci. Pitala se postoje li neke pravilnosti pri tome, je li se davala prednost vertikalnim ili horizontalnim vezama srodstva. U tom pogledu obratila je pozornost i na statusne simbole, točnije grb, koji su nasljeđivali svi članovi roda.

S obzirom na važnost zemljišnog posjeda u srednjem vijeku, Marija Karbić neizostavno se pozabavila posjedima u vlasništvu pripadnika Borićeva roda (*Posjedi i službenici*, 117-154), pri čemu je dala važan prilog bavljenju povijesnom geografijom Požeške županije, poprativši svoj istraživački rad u ovom segmentu zemljovidima s precizno obilježenim smještajem zemljišta o kojemu govori u tekstu (*Prilozi*, 169-171). Prilikom toga, u velikoj je mjeri rasvijetlila vlasničke odnose, sustav međusobnog nasljeđivanja i darivanja zemlje te njene kupnje i prodaje, ističući pravo rođaka na djelovanje u slučaju kada je prijetila opasnost da se otuđe nasljedna imanja roda.

U posljednjem poglavlju (*Odnos s Crkvom*, 143-154) Marija Karbić bavila se odnosom roda prema Crkvi u smislu međusobnog povezivanja njegovih članova kroz sustav nadarbina, koje su u ovom slučaju potomci bana Borića davali templarskom redu, ivanovcima, franjevcima i benediktincima. Pri tome se autorica u raspravi oko utemeljenja rudinske opatije priklanja tvrdnji Nade Klaić, premda odbacuje njenu argumentaciju, da je Borić ili netko od njegovih nasljednika bio utemeljitelj benediktinskog samostana sv. Mihaela na Rudini.

Na samom kraju knjige nalaze se, kao što je već spomenuto, vrijedni prilozi poput prikaza grbova Berislavića Grabarskih i Desseffyja Cerničkih, fotografije važnih isprava koje govore o pripadnicima roda bana Borića te već spomenuti zemljovidi s ucrtanim zemljišnim posjedima Borićevaca.

Vrijednost ove knjige očituje se u više aspekata. Primarno, to je pregled povijesti roda bana Borića koji nam ujedno daje uvid u politička zbivanja čiji sastavni dio su bili i njegovi članovi. Uz to, u ovom su radu postavljene osnove za bavljenje istraživanjima o položaju i ulozi žena plemićkih obitelji koje su međusobnim svadbenim vezama uspostavljale rodbinske odnose širom Ugarskog Kraljevstva. Nadalje, ovo je djelo u određenoj mjeri pridonijelo razvoju povijesne geografije, koja je u hrvatskoj historiografiji, unatoč vrijednim starijim priložima, još na samom početku razvoja. Premda je daljnji istraživački rad Marije Karbić u ovom smjeru neupitan, bilo bi poželjno krenuti njenim putem u istraživanju razvoja i funkcioniranja drugih plemićkih rodova s prostora današnje Slavonije u razdoblju srednjega vijeka, pri čemu nam ovo djelo neizostavno treba biti početna točka u istraživanju.

Kristina Rupert

Nada Zečević, *The Tocco of the Greek Realm: Nobility, Power and Migration in Latin Greece (14th – 15th centuries)*, Markat – Filozofski fakultet Univerziteta, Beograd – Istočno Sarajevo 2014., 244 str.

U ovoj knjizi na engleskom jeziku autorica Nada Zečević uvodi nas u zanimljiv fenomen prisutnosti Anžuvinaca te porodica koje se vezuju uz tu dinastiju na području sjeverne Grčke u 14. i 15. stoljeću, istražujući jednu od takvih obitelji, onu napuljsku pod imenom Tocco koja